

A Modern Filológiai Társaság születése

FRANK TIBOR

az MTA levelező tagja, egyetemi tanár, ELTE BTK, Angol–Amerikai Intézet,
Amerikanisztika Tanszék

Abstract: The Society for Modern Philology, Hungary's equivalent to a Modern Language Association, was designed upon political considerations first voiced in 1978 by the government in an effort to reintegrate Hungary into Europe. Founded finally in 1983 at the Hungarian Academy of Sciences, the Society had an intricate early history which is presented here based on hitherto unpublished archival evidence by the then Secretary General of the Society.

Keywords: Modern philology, Society of Modern Philology (SMPH), Committee of Modern Philology of the Hungarian Academy of Sciences (HAS), Section I (Linguistics and Literary Studies) of HAS, Bulletin of SMPH, sections of SMPH, Professors István Sötér, Béla Köpeczi, Miklós Szabolcsi, Péter Egri, Antal Mádl, László Kéry, László Dobossy, István Nyomárkay, Antal Bókay, Vilmos Bárdosi.

Az alábbiakban a Magyar Tudományos Akadémia Modern Filológiai Társasága első évtizedének közreműködőjeként, szemtanújaként, krónikásaként szeretném felidézni a Társaság előtörténetét, indulását, kezdeti nagy sikereit és gondjait. Iratgyűjteményemben fennmaradtak a Társaság legelső dokumentumai és valamennyi programja, ezekre támaszkodva rajzolom meg a Társaság korai történetét.

Amint az dokumentumaimból kiviláglik, a Társaság létrehozását „A modern filológiai kutatások helyzete” c. előterjesztés kezdeményezte 1978-ban,¹ amelyet „egy szűkebb munkabizottság” dolgozott ki, s amelyet megvitatott az MTA Modern Filológiai Bizottsága, majd az Akadémia I. osztályának osztályülése, s amely ezek után került a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottsághoz. A Bizottság 1978. június 28-i ülésén hozott határozata, illetőleg az ugyanezen év július 11-én kelt TKB állásfoglalás az alábbi célt fogalmazta meg:

A modern filológiai tevékenység fellendítése, a tudományos vitaszellem élénkítése, a tudományos kádernevelés alapjainak szélesítése, s nem utolsósorban a kutatók, egyetemi oktatók és a gyakorlatban dolgozók (gimnáziumi tanárok, kulturális intézmények szakemberei) közötti kapcsolatok erősítése érdekében 1979. őszére kívánatos társadalmi szervként létrehozni a Modern Filológiai Társaságot, nyelvi szakterületenként tagolódó szekciókkal. Megfelelő kapcsolatokat kell kialakítani a Modern Filológiai Társaság egyes szekciói és a tudományterületileg megfelelő nemzetközi tudományos társaságok között.²

A Társaság ugyan későn indult, de átmenetileg felbecsülhetetlen szerepet töltött be, közvetítő, katalizátor volt egy olyan korban, amikor az egész magyar hu-

¹ Ld. Patyi Sándor osztálytitkár 1983. január 14-i keltezésű levelét Frank Tiborhoz.

² Köpeczi Béla, a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság elnöke által aláírt TKB állásfoglalás, 1978. július 11. Jáger Sándorné szívességéből.

mán tudományosság le volt maradva a nemzetközi színvonalhoz, a külföldi szakmai iskolákhoz képest.

A magas szintű politikai állásfoglalás alapján az MTA I. (Nyelv- és Irodalomtudományok) Osztálya 1979. április 28-án jelezte Köpeczi Béla ekkori főtítkárhelyettesnek, hogy „szeretné megtenni az első lépéseket a Modern Filológiai Társaság megalakításához.” Az előkészítő bizottság tagjait felkérő, 1979. június 21-én kelt levelet Szabolcsi Miklós osztályelnök írta alá, noha szerette volna, ha a dokumentumot Köpeczi Béla is aláírja, hiszen ő főtítkárhelyettes és egyszeresmind a TKB elnöke is volt. Szabolcsi Miklós levelét azonban Köpeczi nem tartotta helyesnek aláírni (feltehetőleg úgy ítélte meg, hogy a levélnek az Akadémia I. osztályától kell jönnie), így a levél csak Szabolcsi aláírásával ment ki.³ Szabolcsi levele Egri Péter professzort jelölte meg az előkészítő bizottság elnökéül, Szabics Imrét, az ELTE Francia Tanszékének egyetemi docensét titkárául.

Az ötlet tehát a Magyar Tudományos Akadémia berkeiből indult útjára, s jól jellemezte a késői Kádár-kor szellemi orientációját, intellektuális auráját. A Modern Filológiai Társaság létrehozása megfelelt Aczél György intencióinak, aki ekkor a Minisztertanács elnökhelyettese volt, s aki a Tudománypolitikai Bizottság 1979. január 12-én kelt határozatában felszólította a Magyar Tudományos Akadémiát, hogy a társadalomtudományi társaságok felügyeletét egységesen az Akadémia lássa el. A TPB úgy ítélte meg, hogy a társaságok munkája nyomán tovább erősödnek „a hazai társadalomtudományi közélet eszmei alapjai”, a társaságok betölthetik „a nyílt demokratikus viták szakmai fórumainak szerepét”, tevékenységük meggátolhatja a „tudományos monopóliumok kialakulását”, erősítheti „a tudományos közélet demokratizmusát.”⁴

A Társaság előkészítése a tervezettnél sokkal hosszabb időt vett igénybe, az 1978-as kezdeményezés csak 1983 tavaszán öltött testet. A Modern Filológiai Társaság megalakulására 1983. május 30-án, az MTA székházában, a zsúfolásig megtelt Díszteremben került sor. Az ülést Kéry László professzor mint az MTA Modern Filológiai Bizottságának elnöke vezette. Szabolcsi Miklós, az MTA I. osztályának elnöke mondott megnyitó beszédet, amelyben a Társaság megalakulását „a magyar szellemi élet jelentős állomásának” nevezte.

Aláhúzta, hogy „a 'modern filológia' elnevezés hagyományos, talán nem is felel meg mindenben a tudományos körnek, amelyet jelöl, kifejezi mindenestre a nem-magyar és nem-klasszikus nyelvek és irodalmak tanulmányozását. Határai a hagyományhoz képest kitágultak: földrajzilag az Európán kívüli területekre is vonatkozik, módszerében a szemiotikától a komparatistikáig

³ Patyi Sándornak, az MTA I. osztálya titkárának 1979. április 28-i telefonüzenetét leírta Jáger Sándorné, Köpeczi Béla titkárnője. Jágerné az iratot 1983. január 21-én hitelesítette.

⁴ A Tudománypolitikai Bizottság 30.002/1979. számú határozata a társadalomtudományi társaságok helyzetéről és tevékenységük továbbfejlesztésének lehetőségeiről. Aczél György aláírásával, kelt 1979. január 12.

terjed, és műfajilag is változatos. Magyarországon a modern filológia művelése mintegy százharminc évre tekinthet vissza: ennyi idővel ezelőtt alakultak meg a tudományok első katedrái a pesti tudományegyetemen.”

Szabolcsi kárhoztatta „az 1945 utáni hibás tudománypolitikát,” amelynek következtében e tudományterület lehanyaglott, ám „néhány év óta nagy lendületet vett [...] és megnőtt társadalmi kisugárzása is: ennek dokumentumai a Világirodalmi Lexikon, valamint sok tanulmánykötet, előszó, utószó és műfordítás.” Szabolcsi – a jelenlévők nem kis meglepetésére, hiszen ez még a kötelező orosz nyelvtanulás ideje volt, a tradicionális német ereje pedig jócskán meggyengült – rámutatott, hogy:

Megnőtt Magyarországon a nyelvtanítás jelentősége; távlati terv szerint Magyarországon mindenkinek két idegen nyelvet kell ismernie, és e feladatok megoldásához ki kell dolgozni a megfelelő tudományos hátteret.⁵

Figyelemre méltó módon az Akadémia I. Osztálya már korábban síkra szállt a második idegen nyelv tanulására érdekében:

A meggyorsult információ-áradat a népek közötti kommunikációs csatornák kiépítését és azok zavartalan működését kívánja meg. A társadalom részéről ez mindenekelőtt a második idegen nyelvnek szinte anyanyelvi fokú ismeretét teszi nélkülözhetelenné. (Mindenekelőtt az angolét, ill. regionális körzetekben [sic] az oroszét, a spanyolét vagy egyéb nyelvekét. Következésképpen ez föltételezi az iskolai nyelvtanítás (sőt az egész iskolarendszer) átalakítását, [...])⁶

A Társaság később is síkra szállt az orosz nyelv iskolai tanításának egyeduralma ellen, ezt már egy 1986-os társasági ülésen én magam is nagy nyilvánosság előtt kezdeményeztem, a jelenlévők megdöbbenésére.

A Társaság szakosztályi tagolásának tervét Kéry László ismertette.

Az Akadémia főtitkára ekkor az erdélyi származású Köpeczi Béla (1921–2010) akadémikus volt, aki francia, olasz és román szakos diplomát szerzett a Pázmány Péter Tudományegyetemen, és igen jól ismerte ezeket a nyelveket s az ezeken a nyelveken született irodalmakat. Feltehető, hogy – mint sok más akkori reformlépésnek – a Társaság létrehozásának is ő volt az ötletgazdája. A Társaság létrehozása körül ott bábáskodott Szabolcsi Miklós (1921–2000) akadémikus, az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának akkori elnöke, az MTA Irodalomtudományi Intézetének korábbi üv. igazgatója, aki valaha francia szakos diák is volt. Az MTA Modern Filológiai Bizottságának elnöke ekkor Kéry László professzor (1920–1992), a *Nagyvilág* főszerkesztője, később akadémikus, (1987). Az alapszabály tervezetét

⁵ Jegyzőkönyv a Modern Filológiai Társaság alakuló közgyűléséről, 1983. május 30. Készítette Kiss Sándor, hitelesítette András László és Rot Sándor.

⁶ A Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának javaslatai „A tudományos kutatás távlati fő irányjai” c. összefoglaló koncepció első, ún. prognosztikai fejezetének társadalomtudományi problematikájához. 19. o. Aláírás és dátum nélkül.

Egri Péter professzor (1932–2002), ekkor az Eötvös Loránd Tudományegyetem Világirodalmi Tanszékének összehasonlító irodalmár tanára készítette és 1983. január 1-én zárta le, ő e megbízatást az Akadémiától kapta. A Társaság egyik spiritus rectora a német anyanyelvű Mádl Antal professzor (1929–2013), az ELTE Német Tanszékének akkori vezetője, s emellett az MTA Modern Filológiai Bizottságának társelnöke is volt.

Az Akadémián a Társaság elnökéül a kezdeti tervek szerint Sőtér István akadémikust (1913–1988), az eredetileg magyar-francia-német szakos tanárt igyekeztek megnyerni. Sőtér professzor éppen akkor volt visszavonulóban az MTA Irodalomtudományi Intézetének vezetésétől, és elhárította ezt a megkeresést is:

Meghatott az a megtisztelő gondolatotok, hogy engem kértek fel a Társaság elnökének. Nagyon köszönöm a felkérést, de az elkövetkező időkben olyan munkákra vállalkoztam, melyek időm erős összefogására kényszerítenek.⁷

Némi gondolkodás után így esett a választás Dobossy László professzorra (1910–1999), az ELTE Szláv Filológiai Tanszékének tanárára, aki a Társaság első elnöke lett (1983–1999). Úgy gondolom, hogy a Társaság történetének e rövid vázlatában, a harmincadik évforduló fényében Dobossy professzor megérdemli, hogy bővebben is megemlékezzünk róla. Elnökké választása némileg jóvátétel is volt: Dobossynak sohasem jutott ki a magasabb akadémiai fokozat, s így az akadémiai életben háttérbe szorult.⁸

A Társaság tehát döntően irodalmárok égisze alatt, azok elképzelései szerint jött létre, s Dobossy elnöksége aláhúzta ezt a tényét. Dobossy professzorról ma sem tudnék pontosabb rajzot adni, mint a Farkasréti temetőben álló ravatalánál elmondott búcsúztatómat, amely életének s a Társaság kezdeteinek is tömör foglalatát adta, s amelyet annak idején a *Nagyvilág* közölt. Megérdemli a részleges újraközlést:⁹

Bátor és becsületes embertől, bátor és becsületes tudóstól veszünk búcsút, amikor Dobossy László professzort temetjük. Olyan korban, olyan korokban volt merészen őszinte, amikor ezért nem járt elismerés, s ezért mifelénk ritkán járt, ritkán jár elismerés. Elveinek következetes védelmében ismételtelen kockázatokat vállalt és áldozatokra kényszerült. Meg nem alkuvó jellem volt, a független elmék közül való, aki szilárdan kitartott elképzelései, hite, meggyőződése mellett, s vállalta e következetesség árát.

⁷ Sőtér István levele Szabolcsi Miklóshoz, 1983. február 22.

⁸ Dobossy Lászlóról ld. Fried István kitűnő méltatását: Kultúrákövetítés, hungarológia, bohemisztika. *Forrás*, 38. évf., 2006/6, 97–101. o. <http://www.forrasfolyoirat.hu/0606/fried.pdf> – Letöltve: 2014. február 23. – Az MTA Modern Filológiai Bizottsága Kéry László elnökletével 1987. december 14-én ajánlást fogadott el, amely Dobossy Lászlót az irodalomtudományok doktora fokozatra javasolta, vö. Kéry László meghívó levelét a Modern Filológiai Bizottság 1987. december 14-i ülésére. Tudomásom szerint a javaslat az Akadémián megrekedt.

⁹ <http://www.c3.hu/scripta/nagyvilag/99/0506/16frank.htm>. Letöltve: 2014. január 13.

'Filológus vagyok', mondta büszkén az Akadémia Modern Filológiai Társaságának elnöki beköszöntőjében, 1983-ban, amikor több mint négyszázan töltötték meg zsúfolásig az Akadémia dísztermét. Nagy életművet hagyott ránk, olyat, amelyből manapság bizony sokszor kettő is kitelik. A francia irodalomtörténetnek éppolyan tudósa volt, mint a csehnek és a szlováknak. Legkedvesebb írója a humanista Romain Rolland volt, akiben 'a szó és a tett hőségét' látta, s akinek úttörő akadémiai monográfiát szentelt (1961), kiadta műveit és gondozta magyarországi utóéletét. De máig használatos, nagyszabású és érvényes (csak éppen mások összemérhető műveivel szemben az Akadémia által nem méltányolt) összefoglalást adott az egész francia irodalomról is (1963), s nagy antológiát is készített hozzá. Emellett jelentékeny tanulmányokat írt egy sor francia nagyságról, Voltaire-ről, Rousseau-ról, Jules Verne-ről, Jules Renard-ról, André Gide-ről, Camus-ról, Sartre-ről, Simenonról. Egyetemünk kára, s nem annyira az övé, hogy ezt a felkészült tudóst soha nem nevezték ki nálunk a francia irodalom professzorának s a Francia Tanszék vezetőjének.

Mindettől látszólag teljesen független életművének cseh és szlovák vonatata, élén a Hašek-ről és Čapek-ről írott kismonográfiákkal, a Comenius, Fučík, Nezval, Jirásek, Nejedlý, Wolker és Novomeský munkásságának szentelt tanulmányok és cikkek hosszú sorával. Nincs olyan filológiai műfaj, amelyben ez a szorgalmas és elmélyült, ügyes és önzetlen tudós tanárember meg ne mutatta volna kiemelkedő képességeit, amelyek szinte a legutolsó napokig híven szolgálták őt. De amikor témát választott, mindig morális kérdéseket igyekezett megválaszolni, író hőseit, s azok műveit nem elsősorban esztétikai elemzés, nem öncélú műkritikai gyakorlat céljából választotta ki. Sokkal inkább erkölcsi példázatokat, követendő, vagy követhető emberi magatartásformákat keresett bennük. Ez s 'a közép-európai ember' (1973-as tanulmány-kötetének címe) egyetemesen európai igénye kapcsolja össze ritka: magyar–cseh–szlovák és francia érdeklődését.

Gimnazista koromban ismertem meg, s találkozásunk jellemző volt. A *Nagyvilág* hozzá mint lektorhoz utalta Romain Rolland két, magyar vonatkozású leveléről írott, egyik legelső, kiadásra szánt cikkemet, 1964-ben. Az eredeti, kézzel írt, rendkívül érdekes levelek a birtokomban voltak, s nem értettem, hogy milyen aggályai lehettek volna bárkinek is e két fontos, I. világháborús kordokumentum közlésével kapcsolatban. Első személyes, egyetemi találkozásunkkor kiderült, hogy másolatból már jól ismerte, sőt nagyobb részt közölte is őket, s így filológiai értelemben elveszítették újdonságukat. Kérlelhetlenül elutasított, de egész életünkre barátságot kötöttünk. Működés közben láthattam őt a *Nagyvilág* szerkesztőségében, szláv filológiai katedráján s a Modern Filológiai Társaságban. Büszke vagyok, hogy mindvégig, egészen 1996-ig dolgozhattam vele a Társaság felépítésén.

Csak tanulhattunk ettől az impozáns megjelenésű, ügyekkel szemben mindig alázatos, emberekkel szemben soha sem megalázkodó, sokat csalódott férfitól. Elutasította a 'felvidéki' származás címkéjét: amikor szülőföldjén járt, 'a

közép-európai ember szorongását' élte át. Egész életében elutasította a népek közötti különbségtevést s mint 1985-ös kötetének címe is sugallta, küzdött az 'előítéletek ellen'. A közép-európai humanizmus, a kelet–nyugati szellemi hídverés, az európai gondolati közösség nagy tanárát veszítettük el.

Dobossy nemcsak irodalmár volt: ő szerkesztette az első komoly cseh-magyar szótárt (1960) s ifjú baloldaliként politizált is a Felvidéken: tagja volt a „Sarló” művelődési mozgalomnak. Élete végén az 1989-ben megalakult Rákóczi Szövetségnek volt aktív tagja.¹⁰

Dobossy László mellett magam voltam a Társaság főtitkára (1983–1996), amerikai tanulmányutam (1988–1991) alatt Medgyes Péter, valamint Papp Andrea működött mb. főtitkárként.¹¹

Az Egyetemen angol–történelem szakos hallgató voltam és Kéry Lászlónak is diákja, tanszékvezetőnk is ő volt – az ő ajánlására kerültem be a Társaság *ad hoc* előkészítő bizottságába, amelynek 1982 tavaszán titkára lettem. 1982. július 2-án már Mádl Antal professzorral együtt levélben fordultunk az Akadémia ekkori főtitkárához, Pál Lénárd akadémikushoz, hogy „a Társaság létrehozása, illetőleg bejegyztetése ügyében a szükséges lépéseket megtenni szíveskedjék.”¹² Az *ad hoc* bizottság első összejövetelét 1982. december 7-én tartotta, Kéry László elnökletével. 1983. február 11-ére a Társaság létrehozásának előkészítése – az anyagi feltételek biztosításának kivételével – minden részletében megtörtént, amint azt Szabolcsi Miklóshoz írott akkori, igen részletes összefoglalásom pontról-pontra tükrözte. E levélből az is kiderül, hogy az Akadémia főtitkára nem akarta megadni azt az anyagi támogatást, amelyre a Társaság megalapításához szükség volt. Erről ezt írtam Szabolcsi Miklósnak:

Az ország jelenlegi gazdasági és politikai helyzetében a teendők és nemteendők tökéletes félreértelmezése 250.000 Forint odaítélésének ilyen fokú késleltetése egy olyan ügyben, amelynek a nyelvtanítás, az idegen országok kultúrája, s a magyar kultúra nemzetközi integrálása szempontjából kivételes eredményekkel kecsegtető esélyei vannak.¹³

¹⁰ „Az 1989-ben alakult Rákóczi Szövetség célja a Kárpát-medencei magyarság sokoldalú támogatása hosszú távú megmaradásáért folytatott küzdelmében, valamint II. Rákóczi Ferenc Nagyságos Fejedelem szellemi örökségének népszerűsítése. Az anyagi segítségnyújtás mellett kiemelkedően fontos a szomszédos országokban kisebbségben élő magyarság oktatásügyének, kultúrájának támogatása, valamint a Kárpát-medencei magyarság összetartozás-tudatának erősítése.” <http://www.rakocziszovetseg.org/rolunk> – Letöltve: 2014. január 13.

¹¹ 1996 után a Társaság alelnöke lettem, 2007-ig. 2002-ben, nagy büszkeségemre, elsőként kaptam meg az MTA Modern Filológiai Társasága "Pro Neophilologia in Hungaria" érdemérmét.

¹² Mádl Antalnak, a Modern Filológiai Bizottság társelnökének és Frank Tibornak, az előkészítő bizottság titkárának levele Pál Lénárdhoz, az MTA főtitkárához, 1982. július 2.

¹³ Frank Tibor levele Szabolcsi Miklóshoz, 1983. február 11.

A „működés feltételeinek” megteremtéséről és az eljárási kérdések tisztázásáról ekkor már több mint egy éve folytak a véget nem érő alkudozások, amint azt például Szabolcsi Miklós 1982. február 1-én kelt, Rottler Ferenc főosztályvezetőhöz, az MTA Társadalomtudományi Főosztályának akkori vezetőjéhez írott levele tanúskodik, benne kifejtve, hogy „a szóbanforgó tudományág a hozzá tartozó részdiszciplínákkal mind hazai, mind nemzetközi vonatkozásban, funkcióit illetően rendkívüli mértékben előtérbe került, s a felsőoktatás, valamint a kutatási feltételek fejlesztése mellett időszzerűvé vált a társadalmi intézmény létrehozása és működtetése.”¹⁴

A Társaság alakuló ülésén, a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében az érdeklődés nemcsak szakmai volt, nem pusztán a modern filológiának szólt. Legalább annyira fejezte ki az Európa, a nagyvilág iránti nyitás igenlését, a globális kultúra, a kultúra globalitásának elvárását, a szellemi utazás iránti vágyat. Ahogyan a Társaság két évvel későbbi, 1985. évi költségvetési indoklásában írtam:

Felelős politikai testületek (TPB, TKB, Minisztertanács) az utóbbi években ismételtelen felhívták a figyelmet arra, hogy Magyarország eredményes nemzetközi politikai szerepe és gazdasági stabilitása sok vonatkozásban az idegen nyelvek és kultúrák alapos és magas szintű ismeretétől függ. Hazánk hatékony részvétele a nemzetközi életben elképzelhetetlen tömeges méretű, magas színvonalú nyelvtudás és az idegen civilizációk gondos tanulmányozása nélkül.

Még azon év, 1983 decemberében az előkészítő bizottság intencióinak megfelelően sor került az afrikai, az angol-amerikai, az észak-európai, a francia, az olasz, az orosz-szovjet, a német, a portugál-spanyol, a sémi filológiai és arab, illetve a kultúrák kölcsönhatása elnevezésű szakosztály megalakulására, s ezeket mindjárt 1984 januárjában követte az ázsiai, a fordításelméleti, a közép- és délkelet-európai szakosztály alakuló ülése is. A nyelvoktatási szakosztály 1984 szeptemberében alakult meg. Az alakuló üléseken legnagyobb részt a korszak leginkább elismert filológusai tartottak előadásokat, többek között Dezső László, Egri Péter, Faluba Kálmán, Fodor Sándor, Fröhlich Ida, Iglói Endre, Kara György, Masát András, Mádl Antal, N. Balogh Anikó, Papp Ferenc, Rózsa Zoltán, Sallay Géza, Süpek Ottó, Vajda György Mihály és Walkó György. Már 1984 januárjában formát öltöttek a népszerű rendezvények, így az ösztársasági vitaülés (Dobossy László, Bojtár Endre és Dávidházi Péter előadásaival), az Anglisztikai Napok, a nemzetközi konferencia beszámoló, a kerekasztalok (a fordításról Geher István, Hell György, Klaudy Kinga és Vida Tamás vitatkozott), a könyvbemutatók és az új könyvek vitái, az irodalmi szimpozionok, a russisztikai napok, az oktatásmódszertani vitaülések. A Társaság havonta megjelenő (az elején még egyszerűen stencilezett, 1987. áprilisától már csinos kis füzetekben közzétett) *Értesítője* közölte az egész évben várható programokat is, előre lehetett készülni a közelítő eseményekre. Az első teljes év programja már magában

¹⁴ Szabolcsi Miklós levele Rottler Ferenchez, 1982. február 1. E dokumentumot Patyi Sándor osztálytitkár szívességéből kaptam meg, 1983. január 14-i keltezésű levelével.

véve is olyan gazdag volt, hogy csak szemezgetni tudunk a legérdekesebb programpontok közül: *Babits és Itália* (Sallay Géza, Rába György, Szkárosi Endre, Kiss Irén, Takács József), *Újabb héber források Magyarország történetéhez* (Scheiber Sándor), *Történetírás Kelet-Európában* (Niederhauser Emil), *Hamlet negyedik monológja* (Kéry László), *A családragény a modern norvég irodalomban* (Masát András), *A spanyol és portugál lovagregény* (Kulin Katalin), *Mai katalán színház* (Belia Anna), *Kerekasztal a nemzeti irodalmak határaitól* (Kiss Gy. Csaba, Ferenczi László, Pomogáts Béla, Vujicsics D. Sztoján, Sebestyén Éva), *Luther és Magyarország* (Ódor László, Fabiny Tibor, Márton László), *Országgh László emlékezete* (Balázs János, Egri Péter, Abádi Nagy Zoltán), *A nemzetiségi kultúra kutatása Magyarországon napjainkban* (Joó Rudolf, Gyivicsán Anna, Kozma Mihály és Győri Nagy Sándor), *Szociolingvisztikai megjegyzések a katalánról* (Szépe György), *Az iszlám az oszmán birodalom első évszázadaiban* (Káldy-Nagy Gyula). *Melville-ről* Sarbu Aladár, *A korai viking források Amerika-képéről* Voigt Vilmos, *Színház és külpolitika összefüggéseiről* I. Jakab Angliájában Pálffy István, *A „debreceni felvételi vizsgáról”* Kontra Miklós, *A magyarországi kétnyelvű szótárakról* Halász Előd, Kiss Lajos és Magay Tamás, *A számítógép felhasználási lehetőségeiről az angol nyelvórán* Bognár Anikó, *A cseh-magyar kapcsolatokról* Heiszler Vilmos, *Az olasztanítás kérdéseiről* Herczeg Gyula, Ogonovszky Istvánné, Nyitrai Tamás és Fábíán György, *Az Énekek Éneke készülő magyar fordításáról* Somlyó György, *A XVIII. századi szerb-orosz művészeti kapcsolatokról* Vujicsics Sztoján, *Az erdélyi fiatalokról* Csapody Miklós tartott előadást. Tapasztalatcserét tartottunk a középiskolai tanulmányi versenyekről.

Számos rendezvényünket közösen szerveztük egy-egy egyetemi vagy akadémiai kutatóhellyel, kulturális intézettel, kiemelkedő gimnáziumokkal, így az ELTE BTK Olasz Tanszékével a Francesco De Sanctis centenáriumi emlékülést, az ELTE BTK Német Tanszékének bicentenáriumi ülését a Német Tanszékkel, a salzburgi Residenzverlaggal, a budapesti Osztrák Kulturális Intézettel és az ELTE Német Tanszékével közösen a mai osztrák írók bemutatkozását, Bába Iván vezetésével, az MTA Irodalomtudományi Intézetének Kelet-európai Munkaközösségével közös rendezésben a Tiszatáj kelet-európai nézője c. vitát, a Magyar Színházi Intézettel és az NDK Tájékoztató és Kulturális Központ Német Lektorátusával közös rendezésben a Friedrich Schiller születésének 225. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferenciát. A KLTE Orosz Nyelvészeti Tanszékével, a Hazafias Népfőnt Hajdu megyei Bizottságával és az Országos Oktatástechnikai Központtal együtt szervezetük meg a számítógéppel segített nyelvoktatás című nemzetközi szimpóziumot (1985).

Nemzetközileg számon tartott tudósok is előadtak anyanyelvükön, így az amerikai Salgo-vendégprofesszor Manfred Jonas *American Values and American Law*, Laurent Deshusses *André Malraux: un homme à l'ombre du destin*, az izraeli történész Moshe Gil *The Origin of the Jews in Medina*, a klagenfurti Friedbert Aspetsberger *Weltmeister. Zu Canettis „Die Blendung”*, a Kaliforniából érkezett Myron Simon *The Ethnic Writer in American Literature* és *A German Tradition in*

American Literature, az olasz Enzo Lauro *Il Teatro di Pirandello* és Arcangelo Leone de Castris *La narrativa nella formazione del personaggio pirandelliano*, Kurt Klinger *Trakls Lyrik*, a finn Johan Bargum *Svenska språket och den svensk språkiga litteratur i Finland*, a nigériai Ropo Sekoni *The Politics of the Trickster in Nigerian Literature* címmel. Kezdetől bevontuk a munkába külföldön élő magyar kollégáinkat, így például Kassai Györgyöt, a párizsi Sorbonne Egyetem professzorát.

Könnyen el lehet képzelni, hogy ha az első évek rendezvényeit szemlélve ennyi értéket, érdekességet tudunk elősorolni, akkor az a mintegy 1000 oldalon fennmaradt, három testes kötetben megőrzött programsorozat hány becses, kultúrtörténeti szempontból is fontos rendezvényünk lenyomatát őrzi, az előadók illusztris listájával együtt. Akadémikusok (Hadrovics László, Herman József, Kéry László, Németh G. Béla, Papp Ferenc), vezető professzorok (a fentiek mellett Balázs János, Bárdos Jenő, Fried István, Horányi Mátyás), írók-költők (Gergely Ágnes, Somlyó György), műfordítók (Rab Zsuzsa), nyelvoktatási szakemberek (Medgyes Péter) sora szavatolta a Társaság működésének egyenletesen magas tudományos színvonalát.

Ha a Társaság a kezdeti években a modern filológia fogalmát elsősorban (s talán olykor túlzottan is) a külföldi irodalmakkal, azok történetével és jelen állapottal azonosította is, mindvégig igyekeztünk a nagyobb nyelvek problémáit, a nyelvoktatás kérdéseit, a művelődéstörténet nagy alakjait és problémaköreit is műsorra tűzni, figyelve persze arra is, hogy a Magyar Irodalomtörténeti Társasággal, a Magyar Nyelvtudományi Társasággal, a Magyar Történelmi Társulattal nem tudtunk, s nem is próbáltunk a maguk területén versenyre kelni.

Ezeknek az éveknek a társasági munkáját nem lehetett volna megvalósítani kiváló munkatársaink, elsősorban Székelyhidiné Miski Anikó szervezőtitkár, majd főtitkárhelyettes és Tóth Márta gazdasági vezetőnk évtizedes (1983–1995), odaadó munkája nélkül. Nem hagyhatjuk említetlenül a Magyar Tudományos Akadémia akkor még meglévő pénzügyi támogatását, amelyet elsősorban Pritz Pál, az MTA főtanácsosa, majd társadalomtudományi főosztályvezetője segítségével és jóvoltából élveztünk. 1992-től a Társaság póthitelekre szorult volna, amelyeket azonban az Akadémia nehezedő helyzetére hivatkozva már elutasított. Jelentéseinkben rendszeresen panasztunk, hogy nemzetközi kapcsolatainkat, testületi tagságainkat nem tudjuk megfelelően kiépíteni, mivel a Társaság nem képes a tagdíjakat megfizetni, s ehhez a rendszerváltás után működni kezdő külföldi alapítványok sem kívántak segítséget adni, mondván, hogy azt az újonnan alakuló társaságoknak kívánják nyújtani.

A Társaság rendszeresen tartott választmányi, (olykor kibővített) elnökségi üléseket, közgyűléseket, tisztújítást, beszámolókkal az előző időszak eseményeiről és a tervek megbeszélésével. Egy-egy évben átlagosan mintegy 100-160 rendezvényt tartottunk, amint azt az 1989. évi és az 1991. évi társasági munkabeszámoló jelentette. 1988-ban 264 előadás hangzott el társasági keretek között, külföldi tudósoktól 105. Működésünk alapját a Társaság alapszabálya biztosította, amelyet a *Filológiai Közönyben* tettünk közzé (XXXI. évf. 1–4. sz., 303–310. o.) A Társaság

a maga *Értesítőjét* átlagosan mintegy 1200 példányban adta ki. A Társaság tudományos fóruma a *Filológiai Közöny* volt. Társaságunk rendezvényeinek hírét rendszeresen közölte az MTA Sajtótitkárságának heti bulletinja, az *Akadémiai Hírek*.

Nyomárkay István (sz. 1937) nyelvész akadémikus, a Modern Filológiai Társaság mai elnöke 2009-ben így foglalta össze a Társaság működését.

Dobossy László halála után vettem át én az elnökséget, amelyet azóta is gyakorlok. Célunk, hogy a tágabb értelemben vett filológiai kutatásokat elősegítsük, amely az utóbbi időben elsősorban konferenciák szervezését jelenti. Igyekszünk fórumot nyújtani doktoranduszoknak és tehetséges egyetemi hallgatóknak is. Ugyanakkor szembe kell néznünk azzal, hogy rendezvényeink, kiadványaink meglehetősen zárt körben ismertek, fiatalok kevesen és keveset szerepelnek. [...]

Mindenképpen változtatni szeretnénk azon a sajnálatos helyzeten, hogy a Társaság rendezvényei, mivel alig, vagy egyáltalán nincsenek promótálva, általában mérsékeltebb érdeklődés mellett zajlanak – miközben sokszor az értelmiség egészét érintő kérdésekkel foglalkoznak magas színvonalon. [...]

A Modern Filológiai Társaság adta ki a *Filológiai Közöny* című periodikát, amely ma már a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Bizottságának folyóirata. De [fontos volt] a Társaság váltakozó időközönként kiadott *Értesítője* is, amelyben az éppen aktuális rendezvények programja és a későbbi konferenciákra való felhívások mellett időnként megjelentek tudományos előadások szerkesztett szövegei is. Tehát informatív funkciója mellett azért publikációs felületet is biztosított.¹⁵

A *Filológiai Közöny* megújításakor, 2002-ben Bókay Antal világította meg a filológia kifejezés értelmét, egykori és mai használatának jogosultságát, a korszak jellegzetesen posztmodern hangján. Befejezésül az ő fontos, programadó cikkéből idézünk, emlékezésül és emlékeztetésül:

Kétségtelen, hogy se a 'filológia', se a 'közöny' szó nem utal semmiféle radikális szándékra, új, posztmodern intencióra, hanem az irodalomtudomány legrégebbi tradícióját és annak „akadémikus” közvetítését sugallja. Az is kétségtelen, hogy a *Filológiai Közöny* sohasem volt a kifejezés szűkebb értelmében vett olyan filológiai szaklap, mint például az *Egyetemes Philológiai Közöny*. Egy a filológia mai szerepéről szóló konferencián Jonathan Culler jegyezte meg, hogy a filológia talán nem több és nem kevesebb, mint az irodalommal és nyelvvel való foglalkozás maga, az a „P” betű, amely a Library of Congress rendszerében az irodalommal kapcsolatos írások gyűjteményét jelenti „A nyelv általában”-tól kezdve a PZ „Angol nyelvű irodalom” kategó-

¹⁵ <http://puskinutca.files.wordpress.com/2009/10/puskin-utca-04-vegleges.pdf>, 58–59. Az interjút Urfi Péter készítette. Letöltve: 2014. január 13.

riájáig. A filológia ilyen értelmű fogalma viszont túlságosan is általános keret azon törekvéseinknek, amelyek e folyóiratot jellemezhetik.

Végül is két oka volt annak, hogy a név megújításától eltekintettünk. Az egyik a folyóirat kétségtelenül jelentős múltja, korábbi szerepe volt. Tudjuk, a *Filológiai Közöny* közel ötven évvel ezelőtt, 1955-ben Kardos Tibor szerkesztésével indult el, egy olyan időszakban, amikor legalább részlegesen lehetővé vált a külföldi irodalmak, irodalomtudományi eszmék magyarországi terjesztése (jellemző, hogy a *Nagyvilág* is ebben az időszakban, 1956-ban kezdett).

A másik, talán fontosabb, és programadó értelemmel is bíró érv az volt, hogy egy annyira hagyományos szónak, amilyen a „filológia” mintha újra különös csengése lenne egy olyan irodalomtudományi korszak után, amikor a formalizmusok radikális programjaiban a grammatika – ma már tudjuk, nagyszerű, de végső célját tekintve sikertelen – kísérletet tett arra, hogy az elavultnak ítélt filológia helyét, szerepét betöltse. Könnyen úgy tűnhet persze, hogy a formalizmusok egy olyan irodalmi komponensnek, a nyelvnek adtak középonti szerepet, amely a filológiában is igen jelentős. A két megközelítés azonban radikálisan eltér, sőt, ellentétes egymással. Kétségtelen, hogy „filológia” szó maga a „logosz”, a Szó, a Betű, az Ige szeretetét, közelségét állító stúdiumot jelöli. Ősformája a „klasszika filológia”, az ókor írásos emlékeit tárta fel, az antik ember és közösség önreprezentációját próbálta rekonstruálni, azaz nem annyira irodalommal, mint egy bizonyos kultúrával, kulturális eszmeiséggel foglalkozott. Folyóiratunk címe nem ezzel, hanem episztemológiai szempontból alapvetően más, újkori változatával, az ún. „modern filológiával” jelzett kapcsolatot. August Boeckh közismert definíciója a filológia sajátos episztemológiai pozíciójáról, hogy az „az ismert újra-megismerése” (a „Wiedererkenntnis des Erkannten”), vagyis egy bizonyos fajta emberikulturális öntudat jobbára nyelvi jellegű, már eleve birtokolt, sőt intézményesen őrzött emlékeinek megragadását tűzi ki célul.

A modern filológia centrumában azok a tartalmak álltak, amelyek a közösségi-nemzeti öntudatot és az azt formáló intézményesített folyamatokat vezérelték.¹⁶

A Modern Filológiai Társaság körül megváltozott a világ. A rendszerváltás miatt is történt ez, de bezúdultak az új ismeretek is, új szakmai közösségek, kutatócsoportok jöttek létre, sokan már új egyetemi, akadémiai pozíciójuk, munkakörük, szakmai kereteik kiépítésén dolgoztak. A Társaság valaha fontos szerepe a magyar szellemi életben a nemzetközi és hazai politikai, gazdasági, társadalmi változásokkal lényegében megszűnt, élénk szakosztályi élete sajnos leáldozott és ma már csak évenként egy nagyobb konferenciát szervez. Érdeklődése döntően a nyelvtu-

¹⁶ Bókay Antal: Bevezetés a megújuló *Filológiai Közöny*höz, *Filológiai Közöny*, 2002/1-2, 5–11. o. <http://filologiaikozlony.btk.pte.hu/magunkrol> – Letöltve 2014. február 23.

domány felé fordult. De – elsősorban Nyomárkay István akadémikusnak köszönhetően – él és a maga szűkebb körében hatékony, tanácskozásainak anyagát szép és gondosan szerkesztett kötetekben megjelenteti, s ezek Bárdosi Vilmos francia nyelvész professzor kitűnő munkáját dicsérik. Így munkájának híre megy és emléke is megmarad. Kívánjunk ennek a szellemi műhelynek jó egészséget és hosszú életet, sok új, fiatal tagot és új célokat.